

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

FORMATION OF READINESS OF FUTURE OFFICERS FOR PROFESSIONAL GROWTH: RESULTS OF AN EXPERIMENTAL STUDY

Стаття присвячена опису та аналізу результатів експериментального дослідження, присвяченого вивченню проблематики формування готовності майбутніх офіцерів до професійного зростання. Автор описує мету і завдання експериментального дослідження, виокремлює етапи педагогічного експерименту (планування, організація педагогічного експерименту, безпосереднє проведення, інтерпретація результатів, оцінка ефективності), визначає основні ознаки педагогічного експерименту, акцентує увагу на опитуванні – провідному методу збору інформації у дослідженні, розкриває різновиди опитувальника, який був запропонований для діагностики стану досліджуваної проблеми; пропонує перелік використаних у дослідженні методів, зокрема: порівняння, аналіз, синтез, проблемно-хронологічний метод, метод експертно-аналітичного оцінювання, методи індукції та дедукції.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури автор виокремилася критерії та показники оцінювання ефективності моделі формування готовності до професійного зростання майбутніх офіцерів (цільовий, діяльнісний, особистісно-рефлексивний), у статті подано їх характеристику. Запропоновано опис методик, які використовувалися з метою вивчення показників сформованості запропонованих критеріїв, описано аналіз отриманих результатів (методика Шуберта, методика Т. Елерса, методика Харрісона-Бремсона). У статті автор описала систему заходів, які були використані для аналізу результатів опитування: вивчення результатів проведеного опитування, вибір напрямів та методів аналізу зібраної інформації, проведення аналізу зібраної інформації, оцінювання важливості отриманих результатів аналізу зібраної інформації тощо.

На основі отриманих результатів емпіричного дослідження автор виокремилася педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів до професійного зростання.

Ключові слова: готовність до професійного зростання, опитування, критерії оцінювання, респонденти.

The article is devoted to the description and analysis of the results of an experimental study on the formation of future officers' readiness for professional growth. The author describes the purpose and objectives of the experimental study, identifies the stages of the pedagogical experiment (planning, organization of the pedagogical experiment, direct conduct, interpretation of results, evaluation of effectiveness), defines the main features of the pedagogical experiment, focuses on the survey – the leading method of collecting information in the study, reveals the types of questionnaires that were proposed to diagnose the state of the problem under study; offers a list of methods used in the study, in particular: comparison, analysis, synthesis, problem-chronological method, method of expert-analytical assessment, induction and deduction methods.

Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, the author has identified criteria and indicators for evaluating the effectiveness of the model of formation of readiness for professional growth of future officers (targeted, activity-based, personal and reflective), the article presents their characteristics. A description of the methods used to study the indicators of the formation of the proposed criteria is offered, the analysis of the results obtained (Schubert's method, T. Ehlers' method, Harrison-Bramson's method) is described. In the article, the author described a system of measures that were used to analyze the survey results: studying the results of the survey, choosing directions and methods for analyzing the collected information, conducting an analysis of the collected information, assessing the importance of the obtained results of the analysis of the collected information, etc.

Based on the results of the empirical study, the author identified pedagogical conditions for forming the readiness of future officers for professional growth.

Key words: readiness for professional growth, survey, evaluation criteria, respondents.

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.1.17>

Гавришків О.Б.,

викладач кафедри іноземних мов та військового перекладу
Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні наукові розвідки актуальних проблем професійної підготовки майбутніх фахівців потребують ґрунтовних досліджень як науковців, так і практиків. Організація та проведення педагогічного експерименту – тривалий, систематичний та складний процес, адже дослідник має справу не з технікою чи точними цифрами, а з респондентами, які вирізняються рівнем сформованого світогляду, індивідуальними та віковими особливостями розвитку, мотиваційною готовністю до виконання передбачених завдань, внутрішнім емоційним станом тощо. Важливим елементом підготовки дослідження є доцільність вибору методик

для оцінювання певних показників та перевірки гіпотези дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічне дослідження – це спеціально організований науковий процес пізнання педагогічного середовища, педагогічних явищ, фактів, суб'єктів та об'єктів педагогічної взаємодії в умовах діяльності, а також зв'язків і відносин між ними [1, с. 5].

Як зазначає Є. Лодатко, експериментальні дослідження є складними та потребують значних зусиль, проте вони необхідні у науці та й на практиці. Найбільш достовірні результати можна отримати лише за умови ретельного планування, правильної організації та проведення експерименту [3].

Отож, педагогічний експеримент – це специфічний процес наукового дослідження, що організовується з метою вивчення педагогічних явищ у спеціально створених умовах, або ж при застосуванні спеціально підібраних чи створених методів і засобів. Основними ознаками, які одночасно визначають суть педагогічного експерименту, ми визначаємо наступні:

– внесення певних змін до освітнього процесу, відповідно до мети, завдань та гіпотези дослідження;

– створення умов для чіткого з'ясування зв'язків між різними елементами освітнього процесу;

– результати освітнього процесу чітко вивчаються та аналізуються, на основі чого формулюються висновки.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми.

У контексті проблематики нашого дослідження провідне завдання експерименту – удосконалити процес професійної підготовки майбутніх офіцерів, зокрема у контексті формування готовності до професійного зростання. У процесі педагогічного експерименту нами здійснено всебічний аналіз сучасних методів психолого-педагогічної діагностики; охоплено широкий спектр психологічних явищ, що супроводжують професійну діяльність військових фахівців, зосереджуючись на якісних та кількісних характеристиках, які визначають високий рівень їхньої фахової компетентності як в умовах ведення бойових дій, так і в мирний час.

Доцільність проведення педагогічного експерименту у нашому дослідженні зумовлено необхідністю виокремлення та обґрунтування педагогічних умов впровадження моделі формування готовності до професійного зростання майбутніх офіцерів у контексті акмеологічного підходу. Такий експеримент, на нашу думку, дасть змогу виявити переваги та проблемні моменти запропонованої моделі, встановити ефективність нововведень, визначити причинно-наслідкові зв'язки між досліджуваними процесами та явищами, а також спрогнозує результати сформованої готовності до професійного зростання у майбутніх офіцерів.

Мета статті – на основі теоретико-практичного аналізу описати критерії та показники готовності до професійного зростання майбутніх офіцерів, виокремити педагогічні умови ефективної реалізації моделі формування готовності до професійного зростання майбутніх офіцерів на засадах акмеологічного підходу.

Виклад основного матеріалу. Педагогічний експеримент складався з таких етапів:

1) планування – укладання програми експерименту, визначення параметрів його проведення, добір методик для виявлення показників сформованості виокремлених критеріїв;

2) організація педагогічного експерименту – визначення репрезентативної вибірки;

3) безпосереднє проведення передбачених програмою експерименту заходів;

4) інтерпретація результатів, яка включає кількісно-якісний аналіз, опис та інтеграцію результатів в освітній процес;

5) оцінка ефективності експериментальної роботи.

Мета експерименту полягає у визначенні взаємозв'язку між чинниками, що впливають на формування готовності до професійного зростання у майбутніх офіцерів та отриманими результатами; виокремлення педагогічних умов впровадження моделі формування готовності до професійного зростання на засадах акмеологічного підходу.

У процесі розробки програми експериментального дослідження нами виокремлено критерії та показники оцінювання ефективності моделі формування готовності до професійного зростання майбутніх офіцерів. Для комплексної оцінки ефективності педагогічної системи формування готовності до професійного зростання майбутніх офіцерів нами виділено чотири ключові критерії: *цільовий, діяльнісний, особистісно-рефлексивний*. Розкриємо їх зміст.

Цільовий критерій передбачає чітке визначення та опис цілей підготовки майбутніх офіцерів відповідно до нормативних документів; розробку навчальних програм, які інтегрують знання з різних дисциплін, необхідних для успішної професійної підготовки майбутніх офіцерів.

Діяльнісний критерій характеризується добром відповідних форм та методів навчання, що відповідають специфіці професійної діяльності офіцерів; компетентністю науково-педагогічних працівників у сфері підготовки майбутніх офіцерів; застосуванням сучасних методів та засобів навчання, що відповідають специфіці майбутніх офіцерів;

Особистісно-рефлексивний критерій включає показники сформованості морально-етичних якостей, необхідних для роботи офіцера, зокрема: свідоме прагнення до професійного розвитку та самовдосконалення; глибоке розуміння сутності професійної компетентності та професійного обов'язку та готовність курсантів до прийняття рішень та дій у надскладних та непередбачуваних умовах.

Під час оцінювання моделі формування готовності до професійного зростання майбутніх офіцерів провідною визначаємо цільову спрямованість. Тому вагомим критерієм виступає *цільовий*, адже саме він визначає, чи відповідає процес професійної підготовки очікуваним результатам. Завдяки цільовому критерію визначається відповідність змісту, методів, прийомів та засобів освітнього

цілям формування готовності до професійного зростання майбутніх військових фахівців.

Рівень професійної підготовки викладачів, їх методична майстерність та відповідність методів, форм та засобів навчання потребам майбутньої професійної діяльності випускників виступають важливими показниками діяльнісного критерію. Окрім того, важливою складовою є проведення занять з практичними, ситуативними та нестандартними завданнями, а також використання технологій професійно-орієнтованого навчання в освітньому процесі вищого військового навчального закладу.

За допомогою *особистісно-рефлексивного критерію* оцінюється рівень розвитку особистих якостей курсантів, необхідних для успішного виконання військових завдань. До таких якостей належать стійкість, рішучість, відповідальність, самодисципліна, вміння працювати в команді та інші. Цей критерій також визначає, чи цікавиться курсант обраною професією, і чи розуміє значення таких понять як «професійний обов'язок» та «професійна компетентність».

Педагогічний експеримент охоплював три послідовних етапи: констатувальний, формувальний та контрольний. На констатувальному етапі нами здійснено діагностику початкового рівня сформованості показників готовності досліджуваної групи. Формувальний етап передбачав створення спеціальних умов для розвитку компонентів готовності до професійного зростання учасників дослідження. Цей етап передбачав безпосереднє втручання дослідника в освітній процес, зокрема: удосконалення змісту навчальних модулів, розробка практико-зорієнтованих завдань, укладання кейсів та портфолію тощо. На контрольному етапі нами встановлено причинно-наслідковий зв'язок між застосованими педагогічними впливами та отриманими результатами.

На першому етапі констатувального експерименту дослідження нами здійснено теоретичний аналіз проблеми готовності до професійного зростання майбутніх офіцерів; проведено вивчення існуючих практик удосконалення готовності до професійного зростання в курсантів. На другому етапі нами проаналізовано зміст навчально-методичного забезпечення, яке використовується для формування готовності до професійного зростання військовослужбовців.

Важливим аспектом дослідження, що відіграло ключову роль у його успішності, стало визначення експериментальної бази. До участі в експерименті були залучені курсанти таких вищих військових навчальних закладів: Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Національна академія прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності ДСНС України.

У процесі констатувального етапу дослідження нами використано такі методи дослідження: порівняння, аналіз, синтез, проблемно-хронологічний метод, метод експертно-аналітичного оцінювання, методи індукції та дедукції. Ці методи дали можливість ґрунтовно вивчити проблему готовності майбутніх офіцерів до професійного зростання, проаналізувати різні фактори, що впливають на ефективність її формування та зробити висновки.

Важливим методом збору інформації у нашому дослідженні виступає опитування. Розрізняють безпосереднє (усне опитування, інтерв'ю) та опосередковане (письмове опитування, анкетування) опитування. Такі різновиди опитування дозволяють отримати дані про думки, погляди та досвід самих майбутніх офіцерів, що є цінним джерелом інформації для дослідження.

З метою отримання максимально повної та об'єктивної інформації ми застосували комплексну систему опитування. Зокрема, ми використали такі різновиди опитування:

- з фіксованими варіантами відповідей (закриті питання, питання з множинним вибором);
- питання, що дозволяли респондентам виразити свою думку у формі ранжування та порівняння;
- питання, які передбачали власні варіанти відповідей.

Завдяки такому різноманітному підходу до збору даних, ми змогли отримати детальну картину досліджуваної проблеми.

Підготовка до опитування включала:

- аналіз вихідних даних (курс, вік, стать, мета та завдання опитування, часові межі та місце проведення) для підготовки та проведення дослідження;
- вивчення керівних документів, які стосуються формування готовності до професійного зростання майбутніх офіцерів Збройних Сил України, а також інших проблемних питань, що досліджуються;

– визначення об'єкта, методів дослідження, основних завдань і критичних проблемних питань, які потребують ретельного вивчення, що є однією із ключових моментів підготовки до збору інформації.

Опитування респондентів було проведено анонімно на добровільній основі з дотриманням вимог законодавства України у сфері захисту персональних даних та прав суб'єктів персональних даних. Дослідження виконано з вимогами наказу начальника Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного від 18 березня 2021 р. № 169 – ОД.

На підставі проведеного опитування нами розроблено та обґрунтовано модель формування готовності до професійного зростання майбутніх офіцерів на засадах акмеологічного підходу.

Аналіз результатів опитування здійснювався такими заходами:

- вивчення результатів проведеного опитування респондентів;

- вибір напрямів та методів аналізу зібраної інформації: критичного оцінювання, статистики, категоризації, «матриця пріоритетів», аналітичний метод аналізу «три в одному», що передбачає виконання трьох послідовних процедур, таких як: оцінювання результатів спостереження (критично оцінюється формат і зміст спостережень для визначення повноти та достатності отриманої інформації), визначення основних причин виникнення проблеми, вирішення проблеми (визначаються можливі шляхи вирішення проблеми);

- проведення аналізу зібраної інформації; при цьому важливо було визначити, на чому сфокусувати проведення аналізу зібраної інформації;

- оцінювання важливості отриманих результатів аналізу зібраної інформації. Для критичного оцінювання отриманої інформації проведено статистичний аналіз відповідно, що були отримані в результаті опитування;

- підсумки, висновки.

У процесі добору методик для діагностування сформованості готовності до професійного зростання майбутніх офіцерів ми спиралась на положення компетентнісного, прогностичного, систематичного, інтеграційного, акмеологічного, культурологічного та гуманістичного підходів, а також враховували загально-наукові та специфічні принципи у процесі використання та опрацювання отриманих емпіричних даних.

Готовність до професійної діяльності є невід'ємною складовою офіцера, особливо в екстремальних ситуаціях. Для оцінки сформованості цільового критерію готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів, що відповідає сучасним стандартам, необхідно комплексно оцінювати не лише знання та навички, але й психологічні характеристики курсантів. Одним з таких важливих показників є готовність до ризику. Саме тому нами використана методика Шуберта для діагностики рівня сформованості готовності до ризику, що дозволило виявити індивідуальні відмінності в схильності до ризикованої поведінки [2].

Дана методика дозволяє визначити, наскільки людина схильна до ризикованої поведінки, чи готова вона приймати рішення, які можуть мати негативні наслідки. Висока готовність до ризику супроводжується низькою мотивацією до уникання невдач (захистом). Готовність до ризику пов'язана прямо пропорційно з кількістю допущених помилок. Дослідження дали результати, за якими ми можемо констатувати, що: з віком готовність до ризику зменшується (це показало 20% респондентів); у жінок готовність до ризику реалізується за більш певних умов, ніж у чоловіків

(28% респонденток зазначили, що пішли б на ризик насамперед задля захисту своїх дітей); у військових командирів готовність до ризику вища, ніж у курсантів (22% респондентів зазначили про особисту відповідальність за життя своєї групи); ситуація внутрішнього конфлікту сприяє готовності до ризику (18% респондентів); в умовах групи готовність до ризику сильніша, ніж у діях самотужки (12% респондентів наголошували на важливості спільного виконання завдань, спільної відповідальності за прийняття рішення).

Показники сформованості *діяльничого критерію* ми вивчали за допомогою методики Т. Елерса «Діагностика особистості на мотивацію до успіху» [2]. Запропонована методика дозволяє отримати більш повну картину готовності курсантів до служби, а саме: оцінити відповідність особистісних якостей вимог професії, ідентифікувати потенційні труднощі, розробити індивідуальну програму розвитку та підвищення мотивації, формування необхідних професійних компетенцій та подолання виявлених труднощів. Методика призначена для діагностики мотиваційної спрямованості особистості на досягнення успіху.

Методика дозволяє виділити такі рівні мотивації:

- *низький*: низька мотивація до успіху (26% респондентів);

- *середній*: середній рівень мотивації (42% респондентів);

- *високий*: помірно високий рівень мотивації (18% респондентів);

- *дуже високий*: дуже високий рівень мотивації до успіху (14% респондентів).

Методика Харрісона-Бремсона є цінним інструментом для розуміння того, як ми мислимо та приймаємо рішення. Вона дозволяє визначити, чи респонденти більш схильні до аналізу, інтуїції, практичності чи креативності. Саме цю методику ми використали для вивчення показників сформованості показників *особистісного критерію*. Для військових такі показники є особливо важливими, оскільки допомагають краще розуміти свої сильні та слабкі сторони, допомагають більш ефективніше взаємодіяти з колегами, а також приймати зважені рішення в екстремальних ситуаціях. Наприклад, офіцер з аналітичним стилем мислення може детально проаналізувати ситуацію перед прийняттям рішення, тоді як офіцер з прагматичним стилем мислення швидше зосередиться на конкретних діях. Розуміння цих відмінностей дозволяє кожному військовослужбовцю розвивати свої сильні сторони та компенсувати слабкі, що сприяє підвищенню ефективності його діяльності.

Методика Харрісона-Бремсона пропонує детальний аналіз індивідуального стилю мислення, виділяючи п'ять основних типів: синтетичний, ідеалістичний, прагматичний, аналітичний та

реалістичний. Кожен з цих типів характеризується певним набором характеристик, які впливають на процес прийняття рішень, сприйняття інформації та взаємодію з оточуючими.

Синтетичний стиль характеризується здатністю до творчого мислення, поєднання різноманітних ідей та створення нових концепцій. Люди з таким стилем мислення часто бачать ширшу картину і здатні знаходити нестандартні рішення. У військовій сфері синтетики можуть бути ефективними при розробці нових стратегій та тактик.

Ідеалістичний стиль фокусується на цінностях, моральних принципах та загальному благополуччі. Люди з таким стилем мислення часто мотивовані бажанням зробити світ кращим. У військовій сфері ідеалісти можуть бути відданими своїй справі та готові до самопожертви.

Прагматичний стиль орієнтований на конкретні результати та практичне застосування знань. Люди з таким стилем мислення ефективно вирішують повсякденні завдання і швидко адаптуються до змін. У військовій сфері прагматики можуть бути відмінними виконавцями і лідерами.

Аналітичний стиль характеризується схильністю до детального аналізу інформації, логічного мислення та систематичного підходу до вирішення проблем. Люди з таким стилем мислення часто є експертами у своїй галузі. У військовій сфері аналітики можуть бути цінними розвідниками та планувальниками.

Реалістичний стиль фокусується на фактах, досвіді та конкретних результатах. Люди з таким стилем мислення часто є практичними і орієнтованими на дію. У військовій сфері реалісти можуть бути ефективними виконавцями і лідерами в екстремальних ситуаціях.

Варто зазначити, що у процесі використання запропонованої методики ми отримали такі результати: *синтетичний стиль* – 16% респондентів, *ідеалістичний стиль* – 24% респондентів, *прагматичний стиль* – 26% респондентів, *аналітичний стиль* – 16% респондентів, *реалістичний стиль* – 18% респондентів.

Висновки. Результати проведеного педагогічного дослідження вивчення рівня сформованості

готовності до професійного зростання показали, що цей показник професійної підготовки потребує додаткових навчально-методичних заходів, зокрема: оновлення змісту навчальних дисциплін, доповнення семінарсько-практичних занять ситуаційними завданнями та тренінговими вправами, розробку та апробацію додаткових навчальних дисциплін у системі факультативних занять чи наукових тематичних гуртків тощо. Отримані результати нашого дослідження дозволили виокремити низку педагогічних умов, які доцільно враховувати при впровадженні моделі формування готовності до професійного зростання майбутніх офіцерів, зокрема:

– побудова змісту навчальних дисциплін на засадах інтегративного підходу;

– формування психологічної готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності в умовах воєнної реальності;

– формування мотиваційної активності щодо розвитку власних інтересів до військової справи, залучення до участі у різноманітних заходах, які сприятимуть формуванню професійних знань та навичок;

– запровадження системи стажування науково-педагогічних працівників у вищих військових закладах України та зарубіжних країн з метою підвищення кваліфікаційного рівня та майстерності науково-педагогічних працівників з вузькопрофільних дисциплін.

Апробація запропонованих умов, перевірка їх ефективності визначають перспективи подальших напрямів наших наукових досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Завгородня Т.К., Стражнікова І.В. Методологічні засади педагогічних досліджень: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2021. 120 с.

2. Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Копаниця О.В., Герасименко М.В., Ткаченко В.В. Збірник методик діагностики лідерських якостей курсантського, сержантського та офіцерського складу: Методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2012. 433 с.

3. Лодатко Є.О. Педагогічне моделювання: монографія. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2022. – 82 с.